

“YÛSUF U ZELĪHĀ” DA RĪVĀYET SIFAT FİİL EKLERİ

*¹Hülya AYDIN

Özet

Bu çalışmada, gramerciliğimizde genel olarak “belirsiz geçmiş zaman”, “-miş’li geçmiş zaman”, “duyulan geçmiş zaman”, “öğrenilen geçmiş zaman” veya “rivâyet geçmiş zaman” isimleriyle anılan rivâyet sıfat fiil eklerinin, 13.Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinden olan “Yûsuf u Zelîhâ” da tespiti söz konusudur. Tespit edilen ekler sıfat fiillerin görevleri göz önünde bulundurularak belirlenmiş ve bu fonksiyonlar dahilinde, rivâyet üst fonksiyonun “ayıplama, övgü, diğerlerinden ayırma, olgu, tahmin,takdir, tasvir, tespit” gibi alt fonksiyonlarını içerdiği tespit edilmiştir.

Sıfat fiillerin alt fonksiyonlarını tespit etmek bir bakıma şiirde kullanılan söz sanatlarını tespit edip şiiri daha iyi anlayabilmeye benzer. Zira sıfat fiilin tamlayan- tamlanan (yardımcı unsur- asıl unsur) münasebetinde oluşturduğu alt fonksiyonlar bize eseri daha iyi yorumlayabilmemiz noktasında fayda sağlamaktadır. Eserde tespit edilen alt fonksiyonlar da cümlenin anlamından çok uzaklaşmadan cümle bağlamında ele alınmıştır. Dolayısıyla yoruma açık bir tarafı da olduğu söylenebilir.

Yine eserde tespit edilen alt fonksiyonlar göz önünde bulundurularak dönemin duygu ve düşünce yapısına ayna tutulmaya çalışılmış ve aktarım (rivâyet) cümlelerinde karşılaşılan alt fonksiyonların bir kısmının belirlenmesine olanak sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: Rivâyet sıfat fiili, 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi, belirsiz geçmiş zaman eki, -miş’li geçmiş zaman eki, zaman ekleri

Abstract

NARRATED ADJECTIVE-VERB SUFFIXES IN “YÛSUF U ZELĪHĀ”

In this study, narrated adjective-verbs which are named "indefinite past time, past time with" –miş”, or narrated- past tense," "have been indefinited in the 13th century Anatolian Turkish in “Yûsuf u Zelîhâ”. These affixes which are defined have been considered with functions of adjective verbs. Within this functions, this suffixes also have some functions as “blame, compliment, separation from others , fact , doubt, Forecasting, Description, identified as”.

To identify sub-functions of adjectives verbs in a similar way to better account for detecting and poetry such arts as poetry. Because the genitive adjective, verb-determined

¹ *Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, (e-posta:hulya_aydin@hotmail.com.tr)

(principal elements of auxiliary elements) we can better understand a work of relevance to us through sub-functions provides benefits to the point. Meaning of the sentence identified sub-functions are also discussed in the context of a sentence without departing from the meaning. So also said that there is one side open to interpretation.

Again, considering the sub-functions, tried to keep thinking mirrors the structure of feeling of the period, (rumor) has allowed determination of a portion of sub-functions encountered in sentences.

Key Words: Narrated adjective-verb, Thirteen century Anatolian Turkish, *indefinite past time, past time with* "–miş", *tenses*

GİRİŞ

Sıfat fiillerin dilcilerce yapılan tanımı benzerlikler göstermekle birlikte özellikle sıfat fiillerin isimlendirilmeleri noktasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Farklı kaynaklarda sıfat fiillerin isimlendirilmelerine yönelik çeşitlilik söz konusudur.² Farklı terimlerin kullanımı ve bu terimlerin tercih edilme sebepleri Topçu'nun bildirisinde ayrıntılı şekilde görülebilir.³

Terminolojik olarak farklı isimlendirilen sıfat fiillerin tanımları noktasında, ne olduklarına dair genel görüşlerden bazıları şöyledir.

Banguoğlu sıfat fiilleri, "*sıfat-fiil, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir. Zaman anlatımı taşımaları yönünden adfiillerden ayrılırlar. Sıfat-fiillerin hepsi lügatimizde sıfat ve ad olan pek çok kelime vermişlerdir. Donuk isim olarak zaman anlatımını kaybetmiş görünen bu fiil üremeleri sıfat-fiil isleyisine geçince ait oldukları zamanı belli ederler.*" (Banguoğlu, 2004: 422) diyerek tanımlar

Korkmaz sıfat-fiilleri, "*Sıfat-fiiller, bir yanlarıyla sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları*

² *Kılın adı (kılın sanı)* (TDK 1934: 9)

Partisip (Banguoğlu 1940: 46), (Ergin 1982: 333)

Ortaç (TDK 1940: 70), (Deny 1941: 418), (TS 1979: 618), (TDK 1942: 300), (Emre1945: 46), (Saraç 1976: 938), (Gemalmaz 1978: 339), (Hengirmen 1999: 289), (TDK 1979: 618), (Gülensoy 1988: 111), (Gencan 2001: 415)

Sıfat fiil (sıfat-eylem) (TDK 1942: 300) (Banguoğlu 1974: 420), (Gencan 1979:382), (Bilgegil 1982: 197), (Korkmaz 1992: 132)

Fiilsi (Emre 1945: 46)

İsim-fiil (Eraslan 1980: 3) (Topaloğlu 1989: 91), ,(karaağaç,2009:137)

³ TOPÇU, Çiğdem, "**Türkçede Fiilimsi Kategorisine Bağlı Sıfat Fiillerin Bir Sözlük Maddesi Olarak Ele Alınışı**", III. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 16-18 Aralık 2010, İzmir, Ocak 2011 İzmir, s. 862-871.

sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılır.” (Korkmaz, 2003: 909) açıklamasıyla özetler.

Sıfat fiillerin tanımları noktasında benzerlik gösteren görüşler, eklerin işlevleri noktasında da benzerlikler taşımaktadır. İşlevleri açısından, sıfat fiillerin üstlendikleri alt fonksiyonlar birbirine uygunluk gösterir.

Banguoğlu (2004) sıfat fiillerin taşıdıkları alt fonksiyonları hususunda zaman ifadesi taşımalarına vurgu yapar ve sıfat fiillerin ait oldukları zamanı bünyelerinde barındığını belirtir.

Korkmaz da sıfat fiillerin alt fonksiyonları hususunda *Banguoğlu* ile benzer ifadeler kullanır. Sıfat fiilleri “*Fiil özellikleri dolayısıyla kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılır.”* (Korkmaz, 2003: 909) cümlesiyle tanımlar.

Timurtaş (2005) sıfat fiilleri açıklarken partisiplerin fiillerin sıfat şekilleri olduğunu, isim gibi tasrif edildiğini belirtir. Partisipleri ifade ettikleri zamana göre, geçmiş zaman (mazi), muzari ve istikbâl partisipleri olmak üzere üç kısımda ele alır.

Hacıeminoğlu (2008) sıfat fiilleri, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şekli olduğunu tanımlar.(geçmiş günler, oturan adam, satılacak eşya). Zaman anlatımı taşımaları yönünden isim fiillerden ayırdıklarını belirtir.Bu ekleri geçmiş zaman sıfat-fiilleri, geniş-zaman sıfat-fiilleri ve gelecek zaman sıfat-fiilleri başlıkları altında inceler.

Hatipoğlu da yine fiillerin alt fonksiyonunu oluşturan zaman mefhumu hususunda ekleri tek tek ele alarak sıfat fiil eklerinden bazılarını zaman anlamı atfeder. Örneğin çalışmamızda ele almış olduğumuz rivâyet sıfat fiil eklerinden “-mİş” ekini, “*eylem kök ya da gövdelerinden sıfat görevinde kullanılan geçmiş zaman ortacı kurar: susamış(su-sa-mış) çocuk, yanmış(yan-mış) odun, olmamış (ol-ma-mış) meyve....*” (Hatipoğlu,1974:121) şeklinde açıklar.

Sıfat fiillerin, muhtevasında zaman mefhumu barındırmaları açısından, zaman eki/kipi olarak değerlendirildiği ve alt fonksiyonlar göz önünde bulundurularak yapılan bu değerlendirmelerde zaman zaman sıfat fiil eklerinin “-miş’li geçmiş zaman”, “*rivâyet geçmiş zaman* “veya “*belirsiz geçmiş zaman* “ isimleriyle bir zaman eki olarak addedildiği görülmektedir.

Ergin sıfat fiilleri ve zaman eklerini karşılaştırırken “*Bazı partisip ekleri şekil ve zaman ekleri ile menşe ve şekil bakımından aynıdırlar. Fakat bunları kullanışta kolayca anlayabiliriz. Mesela “geçmiş zaman”, “gelecek tren” sözlerinde geçmiş ve gelecek kelimeleri partisiptir. Buna mukabil “zaman geçmiş”, “tren gelecek” sözlerinde geçmiş ve gelecek kelimeleri fiildir. Çekimli fiildir”.* (Ergin,1985:334,335) tanımını uygun görür. Ergin bu açıklama ile bazı sıfat fiil eklerinin şekil ve zaman ekleri ile menşe ve şekil bakımından aynı olduklarını söyler ve bir bakıma bu eklerin sesteş ekler olduğunu savunur. İşte Türk dili gramerciliği açısından zaman ekleri ve sıfat fiil eklerinin birbirine karıştırılması sorunu da bu açıklamaların doğrultusunda oluşur.

Gencan (2001) da Ergin’le paralellik gösteren bir açıklama ile sıfat fiillerin yüklem olarak kullanıldıklarını dolayısıyla zaman eki olabileceklerini belirtmiştir.Gencan sıfat

fiillerin cümle içinde bilhassa görevlerine vurgu yapar ve varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; özne, nesne, tümleşç olarak yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcüklere sıfateylem dendiğini belirtir.

Sıfat fiil eklerinin zaman ekleri olarak algılanması ve kullanılması hususu Türkçede zamanların basit ve birleşik zaman olarak ikiye ayrıldığı görüşünün yaygınlaşmasına da yol açmaktadır. Basit zaman kavramıyla ilgili isimlendirmede çeşitlilik olmamakla birlikte birleşik zaman kavramı dilciler tarafından farklı şekillerde isimlendirilmiş⁴ ve farklı tanımlanmıştır. Birleşik zaman kavramıyla ilgili farklı isimlendirmelerin ve tanımların olması da zaman mefhumuyla ilgili farklı algıların ve çelişkili sonuçların oluşmasına sebep olmaktadır. Gürer Gülsevin (1999) birleşik fiiller hususunda fiilin tek bir zamanda gerçekleştiğini dolayısıyla birleşik zaman teriminin yanlış bir kullanım olduğunu belirtmektedir. Bir fiilin birden çok zamanda gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Gülsevin, birleşik yapı olarak bahsedilen yapılarda birden çok zaman kavramı bulunmayıp, bu tür yapılarda eklerden birinin zaman diğerininse kip (tarz) bildirdiğinden bahsetmiştir.

Uzun da (1998:113-125) bu hususta alışlagelmiş dilbilgisi anlayışının dışında “-mİş” in cümle içinde kullanıldığı anlam göz önünde bulundurularak yalnız geçmiş zaman aktarmadığını “-mİş” in rivâyet aktardığını ifade eder. Yine (-i)yor şekli üzerinden fiile gelen çeşitli ekleri de tartışan Uzun –DI’ın zaman aktardığını fakat (-I)yor’ın zaman değil , sürme gibi bir görünüş aktardığını belirtmiştir.

Turan (1999) Uzun’un düşüncelerine katılmakla birlikte konunun çelişkili taraflarını daha detaylı bir şekilde ele alır. Birleşik zaman kavramının sebep olduğu bu algı karmaşasının giderilmesi noktasında zamanları bitimli/sona eren zaman ile devam eden/süren/bitimsiz zaman olarak ayırmanın daha doğru bir tasnif olduğunu belirtir. Bu bağlamda bitimsiz zamanlar olarak bahsedilen yapılar sıfat fiil kategorisini oluşturmaktadır. Yani rivâyet sıfat fiil olarak bahsettiğimiz yapı, rivâyet üst fonksiyonu yüklenmiş sıfat fiildir.

Bu yapıyı Zikri Turan örnekle şöyle açıklar “*O ev eskimiş bir evdir*($\langle ev+dur-ur+ol, EAT \rangle$) ya da “*o eskimiş bir ev*($\langle eB+er-ür+\emptyset+\emptyset \rangle$) örneklerindeki yapıların sıfat fiil olarak değerlendirilmelerinde bir tereddüt görülmediğini fakat aynı yapının “*o ev eskimiştir*.($\langle eski-miş+\emptyset+tir-\emptyset+\emptyset+\emptyset \rangle$)” ya da “*o ev eskimiş*($\langle eski-m,ış+\emptyset+\emptyset-\emptyset+\emptyset \rangle$)sözyle tamlanan görevini, anlam kategorisiyle birlikte karşılayan “*bir ev*” sözü kaldırılıp, tamlananı sadece görev kategorisinde karşılayan damga “ \emptyset ”⁵ morfemli bir şekilde karşımıza çıkınca, aynı ekin “-miş’li geçmiş zaman eki olarak değerlendirildiğini”(Turan:2008,235-244) belirtmektedir.

Turan bu açıklama ile geleneksel dilbilgisi anlayışında şekle dayalı bir anlayışla tasnif yapıldığı için \emptyset tamlananın görülmediğini ifade eder. Turan “*sıfat görevini ya telaffuz edilen*

⁴ “**Birleşik Zaman**” (Korkmaz:1992-28)

“**Birleşik Zamanlı Fiiller**” Ediskun (1988-195)

“**Bileşik Kipler**” (Bilgegil:1982-271)

“**Bileşik Zamanlı Fiiller**” (Demiray :1970-130);

“**İkincil Zaman Ardılları**” (Adalı :1979, 48);

“**Bileşik Zamanlı Eylemler**”, (Gencan :1979,352.)

“**Fiillerin Birleşik Çekimi**” { Ergin:1993,302);

“**Fiillerin Birleşik Çekimleri** (Birleşik Zaman)” (Gülensoy:1995,186)

3. \emptyset şekli, Turan tarafından damga terimi ile adlandırılmakta olup, fonksiyonu korunan fakat telaffuzda görülmeyen ek ve kelimeler için kullanılmaktadır.

bir tamlanana(eski-miş ev) ya da telaffuzde görülmeyen ama fonksiyonu korunan bir Ø tamlanana (eski-miş) karşı yapmaktadır. Yani ya tamlanan kelimeyi telaffuz ederken niteler veya tamlayan+tamlanan yandaş yapı ilişkisinden yararlanarak tamlanan kelimeyi sadece göreviyle işaretleyip anlam kategorisini gizleyerek algıyı, tamlayan fiilin anlamı üzerinde yoğunlaştırmayı hedefler: “eski-miş”. Bu sayede ‘siz eskimiş olduğuna dikkat edin, ev ya da başka bir şey orası o kadar önemli değil” yollu bir mesajın iletilmesi amaçlanmaktadır.” (Turan:age.:238) açıklaması ile konuyu ayrıntılı şekilde açıklar.

Topçu (2011) bilhassa Turan’ın görüş ve örneklerinden hareketle “rivâyet”in bir zaman eki olmadığını belirtir. Zaman ekinin rivâyet aktarmadığını, çünkü rivâyet in bitimsiz bir durum olduğunu belirterek konuyu özetler.

Biz de bu anlayış ışığında, 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserleri arasında yer alan “Yūsuf u Zelîhâ” da bulunan rivâyet *sıfat fiil eklerini* görevleri göz önünde bulundurularak tespit edip bunların alt fonksiyonlarını belirlemeye çalışacağız. Rivâyet sıfat fiil bir üst fonksiyon tanımı olup muhtevasında “*ayıplama ,övgü, ,olgu,tahmin,takdir...*” gibi alt fonksiyonları içerir.

Eserde tespit edilen sıfat fiillerin şekillerden ziyade görevleri dikkate alındığından eserde farklı şekillerde aynı fonksiyonu içeren ekler tespit edilmiştir Öncelikle eser hakkında kısa bilgi verildikten sonra bu fonksiyonlar, Ç.Topçu’nun doktora tezinde yapılan tasnif kıstasları esas alınarak alt fonksiyonları belirtmek suretiyle gösterilecektir.⁶

Yūsuf u Zelîhâ

Şeyyad Hamza’nın eseri olan ‘Yūsuf u Zelîhâ’ mesnevisinin tek nüshası, Raif Yelkenci nüshası olarak tanınmakta ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler bölümünde , ‘Dasitan-ı Yūsuf u Zelîhâ adıyla yz A 301/2 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Nüshanın Arapça yazılan temennet kısmında müstensehin adı *Abdurrahim İbni Kasım* olup ve istinsah tarihi 952/1545’tir. Mesnevi tarzında yazılan eser “fa ‘ilatün-fa ‘ilatün-fa ‘ilat” vezniyle yazılmıştır.

Eserin aslı Kur’an’daki Yusuf Kıssası’na dayanmaktadır. Mesnevinin istinsah tarihi oldukça geç olan tek nüshası Dehri Dilçin tarafından yayımlanmıştır⁷

Çalışmamızda eserle ilgili yapılan son çalışmalardan olan Osman Yıldız’ın Yūsuf u Zelîhâ adlı çalışmasının metin bölümünden yararlanılmıştır.⁸

“Yūsuf u Zelîhâ”da Rivâyet Sıfat Fiil Eki

Rivâyet sıfat fiil eki, ekleşme dizisi içinde asıl unsur yardımcı unsur münasebeti açısından tamlamaya çeşitli anlamlar ve fonksiyonlar katmaktadır. Bu tamlama unsurları göz önünde bulundurulduğunda rivâyet sıfat fiillerin çeşitli alt fonksiyonlar içerdiği tespit edilmiştir.

⁶ TOPÇU, Çiğdem (2011),Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi”,Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zikri TURAN

⁷ DİLÇİN ,Dehri (1946), “Şeyyad Hamza ‘Yusuf ve Zeliha”,Tdk Yay, İst.

⁸ YILDIZ, Osman (2008), “Şeyyad Hamza ‘Yūsuf u Zelîhâ”,Akçağ Yayınları,Ank.

Rivâyet üst fonksiyonu çeşitli anlam ilişkileri bakımından adı geçen eserden “*ayıplama, övgü, diğerlerinden ayırma , olgu, tahmin, tasvir, tespit*” gibi alt fonksiyoları içermektedir. Zira sıfat görevli bir fiilimsinin bir tamlama unsuru oluşturması ve tamlama unsurunda da anlam açısından bir uygunluk olması gerekmektedir.Örneğin:

*“Yūsuf eydür uşbu durur işüñüz
kıl diyüben **şatmış-sız** kardaşunuz (45a/1303)”*

tamlayan-tamlanan unsur açıkça belirtildiğinde “*şatmış adamlarsınız* “ yapısı oluşur. Bu yapının, sıfat fiillerin görevleri göz önünde bulundurulduğunda, tamlamaya kattığı anlam açısından ayıplamaya uygun düştüğü görülmektedir.

*“uçmağdan bir taş getirür levni ak
incü gibi anı **yaratmışdı** hak (22a/615)”*

“*yaratmış haktı*” tamlama bir bütün olarak ele alındığında yine Allahın yaratıcı vasfına övgü söz konusudur.

Eserde bulunan diğer rivâyet sıfat fiil ve alt fonksiyonları yukarıdaki açıklamalarda yer alan değerlendirmeler ışığında tasnif edilmiştir.Yapılar okunurken tamlanan-tamlayan unsurları göz önünde bulundurmalı ve belirlenen alt fonksiyonlar bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

Rivâyet

-miş

çün Yūsuf'ı yokladılar devede
kaçmış ol kıl [di]diler feryād ide (9a/238)

eytdiler Zeliḥāya **gelmiş** belā
'āşık **olmuş** ol bir 'imrānī kula (20b/570)

ögüt **virilmiş** Zeliḥāya dönmiş girü
kaşımaduñ Zeliḥāya anı görü (20b/572)

Rivâyet-Ayıplama

-miş

Yūsuf eydür uşbu durur işüñüz
kıl diyüben **şatmış-sız** kardaşunuz (45a/1303)

Rivâyet -Diğerlerinden Ayırma

-miş

sultân-ımiş anladum bildüm anı
Mışra gel didi bulasın sen beni (13a/346)

ol kişi eydür **peygâber imiş** aşluñ
sen şiddîksın kabûldur du'âñ senüñ (14b/ 399)

Rivâyet-Olgı

-miş

bir kitâbda **okımışdum** ben anı
ârzûlardum görmege dün gün seni (5b/120)

döndi eydür yiñi **toğmış** genç oğlan
nice söyler söylemez bilmez lisân (20a/554)

haznedâra buyurur var gör dahı
kalmış var mı anda mâlumdan dahı (14b/404)

şüretin görür aña kalur 'acab
zî **yaratmış** dir beni ol ferd-Rab (7b/192)

benden görklü dir yaratmadı Çalap
zî **yaratmış** dir beni ol ferd Rab (11a/292)

her birine tañrıdan bir bahşidi
levh üzre böyle **yazılmış-ıdı** (12a/323)

yidi yıldan [kim] üç ay **kalmışıdı**
kim tahıl tahrîsi **tükenmişıdı** (29b/838)

Yüsuf eydür nice düş **görmüşıdı**,
atası düşün nice **yormuşıdı** (34a/980)

ol **yazılmışdur** bitide bel-gülü
ol bitidür bunlara gör ne kılu (44a/1273)

Andan okı sarâya gelsün anı
Görsün ol sarâyda **yazılmış** seni (17a/474)

Rivâyet-Övgü

-miş

uçmağdan bir taş getürür levni aq
incü gibi anı **yaratmışdı** hak (22a/615)

anı gördi ol Yûsuf batdı taña
Zî ki 'aşk **virmişidi** Tanrı aña (31b/901)

bir perî kıızı **yaratmışdı** Çalap
kaçan kılsa kuṭayfer bunı taleb (32a/916)

Rivâyet-Tahmin

-miş

okuriken **bilmişidi** ol meger
Yûsuf'uş görkin Çalap aña öger (5a/110)

feryād ider ol hoca bilün eger
şuç **kılmış** var durur bunḍa meger (9b/245)

eytdiler bir kulumuz vardı bizüm
dinlenüz kim size **gelmiş** doğru sözüm (8a/206)

Yûsuf eydür **degmiş** ola devlete
hem daḥı Mışırdaki bol ni'mete (34a/983)

Yûsuf eydür **şatmışsız** bir oğlanı
üç'aybı var diyü **yazmışsız** anı (44a/1277)

Yûsuf eydür **almış-sız** etmegini
girçek midür **çıkarmış-sız** gönlegini (44b/1295)

Soḥı daḥı **göm-mişsiz** şu koyu
katı **dögmüş-siz** anı ölsün diyü (44b/1296)

bırak-miş-sız anı şonra bir kuyuya
kul diyüben **şatmış-sız** harām yiye (4b/1302)

-lp

kapudan daşra iledür qor anı
Şimdi **koylupdur** anda Yûsuf teni (52a/1523)

Rivâyet –Takdir

-miş

zî ki görklü **eylemiş-sin** sen bunı
illâ bunda kıotıfar yok pes kıanı (17b/488)

Rivâyet-Tasvir

-mış

inanmazsañ bizlere bak kıonına
gör kıonın nice **bulaşmış** kıanına (6a/145)

gizlemışken Yūsufı kııkardılar
kıürmetini sakınur kıorkar bular (8a/208)

řârlu kamu dërilür ol araya
Yūsuf **turmıř** sūrati benzer aya (13b/371)

Kâfirlerde bir kâfir adı ředdâd
Kazmış-ıdı ol kuyuyu ibni 'Âd (5a/107)

Vurdılar anı **götürmışken** yere
Ussı gitdi turdılar kamu yöre yusuf u züleyha (3b /69)

İki sūrât bir birin **kuçmıř**-durur
şöyle **kuçmış** sanasın diri durur(17b/486)

barmağın ağızında **tutmış** ışıru
tevbe kııl yarlığan yazu kıdan dön[gil] girü (19a/537)

ağlaşurlar her birisi kıamuda
tutuřmıřlar göynür ü döner oda (27b/786)

köřkler vire köřk içinde taht yüce
hem döřekler **döřenmıř** uçdan uca (28b/814)

söyler eydür kıanı ol gözüm nūrı
ölmıřidüm uşbu gün oldum diri (38a/1104)

istediler dört yañadan kıağılu
Ol **oturmış** kıabr üzre zarı kıılı (9a/239)

eyde-lüm kıurt kıapdı Yūsufı ata
biz **kıağılmıřduķ** geyige ok ata (5b/131)

iledürler Yūsufı hem odağa
Yūsufuñ kıardaşları **kııkımdı** kıağa (8a/204)

çünkü Yūsuf girdi bakdı sarāya
iki şūret gördi **gelmiş** bir araya (17b/485)

ol ağacuñ budağı on bir idi
bir **kesilmiş** kamasından yig-idi (23b/672)

ol denizden ala çıka anları
abbağ ola ol **karmış** tenleri (28a/802)

yüzlerinden artuķı **yanmış** oda
yanma-mış yüzleri hiç ol t̄āyfada (27a/764)

yine döndi ağladı zarı kılı
gülmüşken ilerü öñdin ulu(34b/ 998)

ögüt virmiş Zeliḥāya **dönmiş** girü
kaķımaduñ Zeliḥāya anı görü (20b/572)

-lp

bil-leri her birisinüñ üzülüp
ağlaşurlar bunlar anda **düzülüp**(27b/787)

Rivāyet-Tespit

-miş

Ben dahı ‘iyāllerümden **azmışam**
Gece gündüz hasretinden **yanmışam** (6b/161)

Gördiler kim kâf<i>le **konmuş** kuyuya
Yügrüşüben yēte<r>ler ol araya (8a/205)

Haznedâr buyruk tutar varur aña
Hazne **tolmuş** mâl-ıla batar taña (15a/405)

bakdı gördi gönlek ardından **yırtılmış**
kuṭayfer bildi Zeliḥā **suçluymış** (20a/562)

ol yolu kendüye iş **kılmışıdı**
ol yolu hem Zeliḥā **tuymışıdı** (30b/75)

bu kapuya uğradı yolum benüm
kapucu **bilmezimiş** dilüm benüm (36a/1038)

de-ginmişdür oğluñ ulu devlete
ol **batılmışdur** ağırlıķ ni’mete (42a/1216)

eytdi ey Yūsuf esirgegil hālüm
tîmar eyle **düşmişem** tütğil elüm (31a/883)

suçum yokdur didi baña ağlayu
unutmuşam bir yıl-dur ben anımayu (25b/ 721)

döndi Yūsuf söyledi Zeliḥāya
çok emek **çekmiş-sin** uşbu sarāya (17b/487)

-Ik

bu şıfatlu bellü ev eyle sen bil **ayıķ**
andan vara ol eve babam **bayıķ** (49b/1439)

-Ip

bil-leri her birisinün **üzülüp**
ağlaşurlar bunlar anda **düzülüp**(27b/787)

Rabden selām getürdi eydür aña
daḥı altmış ay **kalup**-durur saña (50b/1474)

SONUÇ

1. 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserleri arasında yer alan “Yūsuf u Zeliḥā” adlı eserde tespit edilen rivâyet sıfat fiillerin “-mİş, -Ip, -Ik” şekilleriyle kullanımlarının mevcut olduğu belirlenmiştir.

-Ip

*“kapudan daşra iledür kor anı
Şimdi **koylupdur** anda Yūsuf teni (52a/1523)”*

*“Rabden selām getürdi eydür aña
daḥı altmış ay **kalup**-durur saña (50b/1474)”*

*“bil-leri her birisinün **üzülüp**
ağlaşurlar bunlar anda **düzülüp**(27b/787)”*

-Ik

*“bu şıfatlu bellü ev eyle sen bil **ayıķ**
andan vara ol eve babam **bayıķ** (49b/1439)”* olarak tespit edilmiştir.

2. Eserde şekle bağlı olmaksızın aynı cümlede bile farklı alt fonksiyonlar görülmektedir.

*“öğüt virmiş Zeliḥāya dönmiş girü
kaḳımaduḳ Zeliḥāya anı görü (20b/572)”*

“*virmiş*” sadece rivâyet üst fonksiyonunu içerirken, “*dönmiş*” rivâyet üst fonksiyonu bünyesinde tasvir alt fonksiyonunu içermektedir.

3. Eserde altmış iki beyitte rivâyet sıfat fiil olduğu tespit edilmiştir.
4. Rivâyet sıfat fiil muhtevasında aktarma barındırır ve aktarım cümlelerinde “tahmin, olgu, tasvir” gibi alt fonksiyonları kullanılma eğilimi görülür. Bu bağlamda aktarıcının cümleye yorumlarını katarken “*tespitlerini, şüphelerini, varsayımlarını...*” karıştırması olasıdır. Eser de hikaye olduğu için aktarıcı, cümlelerinde sıfat fiilin alt fonksiyonlarından yararlanmışır. Dolayısıyla eser, rivâyet sıfat fiilin zengin alt fonksiyonlarını içermektedir. Eserde bu alt fonksiyonlar “*ayıplama, diğerlerinden ayırma, övgü, olgu, tahmin, takdir, tasvir, tespit*” olarak belirlenmiştir.
5. Alt fonksiyonlar esas alındığında, “*olgu, tahmin, tasvir ve tespit*” alt fonksiyonlarının eserde daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Eserin bir hikaye olduğu göz önüne alındığında, aktarım cümlelerinde olgu, tahmin, tasvir ve tespit cümlelerinden yararlanmanın tabii bir durum olduğu söylenebilmektedir.
6. Yine alt fonksiyonlar esas alındığında, “*ayıplama ve takdir*” alt fonksiyonlarının diğer alt fonksiyonlarına göre daha az kullanıldığı tespit edilmiş ve bu durum eserin sahibi olan Şeyyad Hamza’nın şahsi görüş, duygu ve yorumlarına daha az verdiği kanısını doğurmuştur.
7. Eserin yazıldığı dönemin sosyo-kültürel yapısı, toplumun yaşayış ve duyuş biçimleri göz önünde bulundurulduğunda Şeyyad Hamza’nın Kur’an’da yer alan “*Yusuf Kıssası*”nı halka aktarma, bu kıssadan hareketle okuyuculara nasihat verme ve doğru yolu gösterme gibi bir amacı olduğu, bu sebeple aktarım cümlelerinde gereğinden fazla yorum yapmaktan ve şahsi görüş bildirmekten imtina ettiği bunun yerine söylenenleri tasvir ve tespit yoluyla okuyucuya aktarma yolunu seçtiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ADALI, Oya (1979), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Türk Dil Kurumu Yayınlan, Ankara,48.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2004), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları,422.
- BİLGEGİL, Kaya (1982), *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yayınlan, 2. baskı, İstanbul,197-271.
- DEMİRAY, Kemal (1970) “*Bileşik Zamanlı Füller*” ,*Temel Dilbilgisi*, İstanbul, 130.
- DENY, Jean, (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, Maarif Vekâleti,418.
- EDİSKUN, Haydar (1988), *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 195.
- EMRE, Ahmet Cevat, (1945), *Türk Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul,46.
- ERASLAN,Kemal, (1980)*Eski Türkçede İsim-Füller*, İÜEF, İstanbul,3
- ERGİN, Muharrem (1993), *Türk Dilbilgisi, Bayrak Yayınlan*, 20. baskı, İstanbul,302.
- ERGİN, Muharrem, (1985), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,334-335.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, (1978), *Türkmence Metinler*, Atatürk Üniversitesi.
- GENCAN, Tahir Nejat (1979), *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı,Ankara,352
- GENCAN, Tahir Nejat, (2001), *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınları, Ankara, 415.
- GÜLENSOY, Tuncer, (1989), *Kütahya Yöresi ve Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara
- GÜLENSOY,Tuncer (1995), *Türkçe El Kitabı*, Bizim Gençlik Yayınlan, Kayseri,186.
- GÜLSEVİN, Gürer (1999), *Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine*, VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul.
- GÜRBÜZ, Faruk, *Fülleri Sıfat-Fiil Yapan Ekler midir, Kullanım mı* TAED 44.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2008), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,163.
- HATİPOĞLU,Vecihe(1974), *Türkçede Eklerin Kökeni*,Türk Dili,121.
- HENGİRMEN, Mehmet, (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınevi, Ankara,289.
- KARAAĞAÇ, Günay (2009)*Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul,137.

KORKMAZ, Zeynep, (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara,909.

SARAÇ, Sıtkı, (1976), *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük I-II*, TDK Yayınları, Ankara,938.

TDK, (1934), “*Gramer Islahatları*”, *Türk Dili*, Seri: 1, S.7., Ağustos, TDK Yayınları, Ankara,9.

TDK, (1940), *Gramer (Kurambilim) Terimleri*, Türk Dili, Türkçe FransızcaBelleten, Seri: II, Ankara,70.

TDK, (1942), *Felsefe ve Gramer Terimleri*, TDK Yayınları, İstanbul,300.

TDK, (1979), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara,618.

TDK, (1998), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.

TDK, (2005), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri,(2005), *Eski Türkiye Türkçesi, Akçağ Yayınları*.,Ankara,154.

TOPALOĞLU Ahmet, (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul,91.

TOPÇU, Çiğdem, “**Türkçede Fiilimsi Kategorisine Bağlı Sıfat Fiillerin Bir Sözlük Maddesi Olarak Ele Alınışı**”, *III. Uluslar arası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 16-18 Aralık 2010*, İzmir, Ocak 2011 İzmir, s. 862-871.

TOPÇU, Çiğdem (2011),*Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*”,Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zikri TURAN,34.

TS, (1979), TDK Yayınları, Ankara

TURAN, Zikri (2008),*Gösterme Sıfat Fiili*, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 235-244.

TURAN, Zikri (1999)”*Türkçede Basit/Birleşik Çekim Ayırımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri*”,Journal of Turkish Studies, Volume:30/III, 279-292.

YILDIZ, Osman (2008), *Şeyyad Hamza, Yûsuf u Zelîh* **â**, Akçağ Yayınları, Ankara.

EXTENDED ENGLISH SUMMARY

Although gerundials are generally derived from verbs, linguists describe them as structures that do not display all characteristics of verbs and carry out functions of names, adjectives, adverbs etc in a sentence. Similarly, verbal adjectives are described as gerundials that have assumed the function of an adjective and it is said that they are formed within the scope of certain suffixes. There are also similar opinions about functions of verbal adjectives and there are also similar opinions about their definitions as well. The opinion that verbal adjectives incorporate a meaning of time, as different from other gerundial suffixes is an opinion that is defended by many linguists. According to those who have adopted this opinion, verbal adjectives also incorporate the concepts of time in terms of past, present and future within their context. Well, the concept of incorporation of the concept of time of verbal adjectives within the context also bring along the problem of perception of verbal adjectives as a time suffix. And the problem of perception of verbal adjectives as a time suffix also bring along the opinion that tenses are divided into two in Turkish, namely as simple and compound tenses. On the other hand, the concept of compound tenses is one of the problematic concepts for our grammarians for many of our linguists both in terms of denomination and also in terms of definition. The concept of compound tenses has caused formation of different perception forms about time. Definition of compound tenses bring along the following questions: What is meant by compound tenses? Is integration of times meant? Is integration of times possible in the physical world? Or do compound tenses mean combination of suffixes determined as time suffixes that create a new time suffix and perception of a new time?

In our study, we placed emphasis on the opinions of linguists about what verbal adjectives are. After inclusion of theoretical opinions about verbal adjectives approached within the framework of a formalistic, we made an attempt to emphasize the structure of reported verbal adjectives, called with names such as *past perfect tense (pluperfect tense) or learned past tense or reported past tense*. Verbal adjectives, the infrastructures of which were queried from a theoretical approach, were determined within the scope of certain criterion in Yusuf u Zeliha, the work of Seyyad Hamza. We stated that the concept of reported verbal adjective refers to an upper function and also incorporates the following functions within its contents “*condemnation, praising, differentiating from others, concept, prediction, description, determination*” and we made an attempt to determine these lower functions in the work named Yusuf u Zeliha, which is a work of the 13th century Anatolian Turkish. It can also be concluded that Seyyad Hamza aimed to convey the “*Tale of Yusuf*” in the Koran to the people and acting with this tale aimed to give advice to the readers, to show them the right path and that within the scope of this aim, verbal adjectives provided numerous conveniences to the story teller. Since the reported verbal adjective is an upper function determined by taking into consideration the relation between determination and determinants, it is not possible to consider this structure in a manner that is independent from the sentence. Therefore, the functions determined were analyzed within the framework of relation of determination and determinants (auxiliary element – principal element) by taking as basis the sentence that the reported verbal adjective is used.

While new functions can be added to the lower functions determined within this framework, it should also be noted that the structures to be determined are also open to interpretation. Similarly, analysis of another work belonging to the Anatolia of the 13th century and determination of reported verbal adjectives used in those works, could also be the subject matter of another study.